

גליון 308

פרשת מקץ - היחס לתרבות העמים - 'פתיחות וסגירות' ביהדות

הרב אלעד ברנד - ר"מ בישיבה התיכונית שעלבים

מקורות רבים בכתבי הרב¹. עוסקים בסוגיא בכותרת הדברים. אולם את עיונו נשאב מתוך שתי דרשות שנשא הרב בשנת תר"ץ, שבת אחר שבת, בעת הסעודה השלישית.² את השיחה פתח הרב בקשר הניבט בגמרא בין דיני נר חנוכה למכירת יוסף³, נוסף לכך ש"פרשיות יוסף ואחיו מזדמנות בימי החנוכה ובסמוך להם"⁴ לדעתו, המחלוקת בין יוסף ואחיו אינה כקנאה ושנאה אלא כמחלוקת בין שתי שיטות. שיטת יוסף ומנגד שיטת יהודה. "ייסודה של המחלוקת שפילגה את השבטים נעוץ בשאלה, מהי הדרך לקביעת קדושת ישראל בעולם. שיטתו של יוסף הייתה שעל ידי פתיחות כלפי הגויים, על ידי הגברת הזיקה כלפיהם, ניתן יהא ללמדם את אמונת ד'... והוא שאמר יוסף 'שמני אלהים לאדון לכל מצרים' שיכול להתפרש גם במונח: 'שמתי את אלוקים אדון לכל מצרים'. ולעומת זאת, שיטתו של יהודה היא שקדושת ישראל צריכה להיות נפרדת מן הגויים, עם לבדד ישכון, למען לא יתערבו בגוים ולא ילמדו ממעשיהם."⁵ שמעון ולוי שמסרו את נפשם בשכם על דינה אחותם, היו הראשונים לומר: "הנה בעל החלומות הלזה בא ועתה לכו ונהרגהו"⁶, אך יהודה סבר כי יש למכור אותו לישמעאלים, בכדי להעמיד את שיטתו למבחן: "ירד יוסף לבין האומות, ונראה מה יעלה בסופו"⁷ הבדלים אלו נלמדים גם מקדושת המשכן לעומת המקדש. שהרי המשכן היה בחלקו של יוסף והמקדש בחלק יהודה⁸. בשילה, מקום המשכן, קדשים קלים נאכלים בכל הרואה⁹, קדושה בלי מחיצות "בחינה זו מקבילה לשיטת יוסף שקדושת ישראל אינה מצטמצמת בתוך מחיצות, אלא פתוחה לכל מלוא העין, אולם במקדש שבירושלים אכלו במחיצות סגורות, כשקדושת ישראל מצטמצמת בתוך גבולות, כשיטת יהודה"¹⁰. בחנוכה. המתיוונים החזיקו בשיטת יוסף אולם באופן מעוות, "הם שגזרו 'כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל', במטרה להביא את התבוללות ישראל בתרבות יוון... יוסף נקרא שור, 'בכור שורו הדר לו'... המתיוונים ביקשו שישראל יחזיקו בשיטת יוסף שאפרים יתבולל בין העמים. אבל כנגד כוונת יוסף, לפיה קרן השור הוא עניין שופר התחייה שיבשר את גאולת ישראל, ועל ידי זה תיסלל הדרך לאומות... בראש הניצחון על המתיוונים עמדו הכהנים משבט לוי. לוי האב היה הראשון שנלחם בשכם כנגד הפגיעה בקדושת ישראל, והוא הראשון שהתנגד לשיטת יוסף בעל החלומות".

הרב מדגיש את ניצחון קדושת ישראל העצמית, ללא יחסה אל העמים, "כי פך השמן, שהיה מוצנע וחתום בחותמו של כהן גדול, מבלי שחלו בו ידי הגויים, וממנו הדליקו את הנרות המעידים על השכינה השורה בישראל, הוא המבליט את ייחודם של ישראל מאומות העולם, את קדושת המיוחדת בלי זיקה לגויים, את ניצחון שיטת יהודה על שיטת יוסף" והוא מסיים כי שיטת יוסף תיושם לעתיד לבוא "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב"¹¹. בשבת שלאחריה, בפרשת מקץ ממשיך הרב בדרשתו ומצמיד לשיטותיהם שני מושגים הלכתיים "בכוח ובפועל". "יהודה סבר כי צריך להתייחס לנעשה בפועל, בחיי המעשה והווה, ולכן על קדושת ישראל להיות נפרדת, 'עם לבדד ישכון', כשאין התייחסות לבחינה הרוחנית של אומות העולם. אך יוסף סבר שיש להתחשב בתכניות העתיד, במה שטמון בכוח, בפוטנציאל, ואז הרי 'והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך', דהיינו אחריות למצבם הרוחני של הגוים"¹². מושגים אלו מזכירים את יסודו הידוע של המהר"ל בהסבר שיטת בית שמאי ובית הלל בהדלקת נרות חנוכה. בית שמאי סוברים ש'פוחת והולך' כנגד הימים הנכנסים, דהיינו מה שבכוח לבוא, אולם בית הלל סוברים כי בנרות החנוכה 'מוסיף והולך' כנגד הימים היוצאים, דהיינו מה שפועל, וכן היא ההלכה.

¹ ראה "המספד לירושלים", מאמרי הראי"ה עמ' 94, וכן נאום בפתיחת האוניברסיטה מאמרי הראי"ה עמ' 306
² סוכמו בצאת השבת על ידי הרב קלמן א' פרנקל וזכו לצאת לאור השתא על ידי הרב חיים ישעיהו הדרי. בספר "שמעות ראי"ה" (חלק א)
³ מסכת שבת דף כב, א
⁴ שמעות ראי"ה פרשת וישב תר"ץ.
⁵ שם.
⁶ ספר בראשית פרק לז, יט
⁷ שם, שמעות ראייה
⁸ יומא דף יב, א
⁹ זבחים דף ק"ב, ב
¹⁰ שם, שמעות ראייה
¹¹ ישעיה ב, ג.
¹² שמעות ראי"ה מקץ תר"ץ.